

Raadhuisplein 1
7811 AP Emmen
t. 14 0591
f. 0591 377602

Postbus 30001
7800 RA Emmen
e. gemeente@emmen.nl
i. gemeente.emmen.nl

Aan de raad van de gemeente Emmen

team
Economie

ons kenmerk	zaaknummer	bijlage	behandeld door	BSN
21.001027	378175-2021	1	G. Regtop-Albring	
datum	telefoon	fax	e-mail	
22 december 2021	14 0591		gemeente@emmen.nl	
onderwerp				
Voortgang Europa-strategie				

Geachte leden van de raad,

In 2019 hebben we onze huidige Europa-strategie verwoord in de notitie 'Buitenlands beleid Emmen', met daarin vier thematische speerpunten: groene energie, logistiek, smart & green industry en stedelijke ontwikkeling. Bij elk van deze speerpunten zijn inhoudelijke prioritaire pijlers uitgewerkt. Met deze brief willen we u informeren over de wijze waarop wij invulling geven aan onze Europa-strategie inclusief de grensoverschrijdende samenwerking met Duitsland.

Speerpunten en prioriteiten

Het speerpunt groene energie richt zich enerzijds op de verkenning van de mogelijkheden die de ontwikkeling van een grensoverschrijdend smart grid energienetwerk biedt voor de energietransitie in Emmen. Anderzijds gaat groene energie over de ontwikkelkansen op het gebied van waterstof in combinatie met de GZI Next ontwikkeling. De logistieke focus ligt op de ontwikkeling van een innovatieve corridor richting Scandinavië, grensoverschrijdend vervoer en de ontwikkeling van slimme en duurzame mobiliteitsconcepten voor de transportsector. Bij smart en green industry ligt het accent op circulaire economie, de groene chemie, biobased economy en de ontwikkelkansen in het recyclen van biobased materialen. En ten slotte zetten we in op het verbeteren van de positie van middelgrote steden, zoals Emmen, in EU-beleid.

Mogelijkheden die Europa biedt bij het realiseren van onze ambities

Europese samenwerking op deze speerpunten maakt het mogelijk om kennis en ervaring te delen met andere Europese landen die werken aan soortgelijke speerpunten en ambities. Net zo belangrijk is het gebruikmaken van Europese Fondsen om publiek-private investeringen te genereren, specifieke projecten te financieren, innovaties aan te jagen en daarmee onze ambities te verwezenlijken. Het Just Transition Fund (JTF) is hiervan een goed voorbeeld.

Ons buitenlands beleid gaat niet alleen over projectverwerving en het benutten van Europese fondsen. Ook Europese netwerken benutten we voor het realiseren van onze speerpunten en beleidsprioriteiten. Voor onze inhoudelijke profilering en het leggen van verbindingen naar potentiële partners zetten wij gericht in op een aantal Europese netwerken. Deze netwerken zorgen voor verbinding op inhoud van relevante partijen richting Europese projecten én gezamenlijke beïnvloeding van Europees beleid en programma's. Door als gemeente deel te nemen aan Europese netwerken, zetten we Emmen internationaal op de kaart, worden internationale samenwerkingsverbanden toegankelijker en daarmee het verwerven van Europese middelen kansrijker.

Met de ambities en keuzes, zoals die we in onze Strategienota hebben verwoord, kan de gemeente Emmen niet meer om Europa heen. Evenzo kan Europa niet zonder gemeenten om tot een succesvolle uitvoering van haar beleid en regelgeving te komen. Als gemeente kunnen we profiteren van Europa in het realiseren van onze ambities. Tegelijkertijd hebben we in de realisatie van onze ambitie en in ons gemeentebeleid steeds meer te maken met Europese wet- en regelgeving.

Een sterk Noord- Nederland

We hebben in Noord-Nederland onze krachten gebundeld richting Europa. In het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) werken wij samen met andere noordelijke overheden, ondernemers, onderzoeks- en onderwijsinstellingen voor een sterke, zichtbare positie van onze regio binnen de EU. Europa wil de verschillen tussen de Europese regio's verkleinen en de territoriale samenhang tussen de regio's vergroten. Het beleid dat Europa hiervoor inzet heet het cohesiebeleid. In SNN-verband hebben we een Research and Innovation Strategy for Smart Specialisation (RIS3) opgesteld. Deze RIS3 ligt aan de basis van (innovatie)programma's zoals EFRO (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling), ESF (Europees Sociaal Fonds) en JTF (Just Transition Fund). Via SNN is Noord Nederland permanent vertegenwoordigd in Brussel en wordt onder andere via het Huis van de provincies invloed georganiseerd op Europees beleid en Europese fondsen.

EU-office NG4

Samen met de gemeenten Leeuwarden, Groningen en Assen (kortweg NG4) hebben we zelf onze permanente vertegenwoordiging in Brussel georganiseerd, kortweg het 'EU Office'. Het EU Office verkent mogelijkheden voor ondersteuning vanuit Europese fondsen en koppelt deze aan initiatieven en projecten in de gemeente Emmen. Daarnaast heeft het EU Office tot doel om matchmaking tussen projecten, investeringen en EU-financiering te realiseren, meestal samen met het innovatieve MKB. Europese samenwerking en projectverwerving zijn geen doel op zich. Het helpt om onze doelen te verwezenlijken. Meestal gaat het om projecten waarin bedrijven of kennisinstellingen het voortouw hebben en wij als gemeente faciliteren en initiëren. Zeker voor grote projecten met een financierings-annex subsidievraag van vele miljoenen euro's zijn lange aanlooptrajecten meer regel dan uitzondering. Daarbij moet niet vergeten worden dat fondsen als bijvoorbeeld Horizon zeer competitief zijn, dat internationale consortia vereist zijn en een zeer gedegen voorbereiding nodig is. In dit soort gevallen werkt het EU Office in teams met verschillende expertise.

Grensoverschrijdende samenwerking met buurland Duitsland

Als Emmen zien we de kansen en mogelijkheden die een samenwerking met Duitsland biedt. Zo nemen we deel aan verschillende overleggen en organisaties die samenwerking over de grens met Duitsland willen bevorderen, bijvoorbeeld op het gebied van biobased economy/ groene chemie, spoorverbinding Emmen – Rheine, de corridor A37 – E233, Internationaal Natuurpark Moor-Veenland. Als centrumgemeente AMRD nemen we deel aan het netwerk 'Arbeidsmarkt No(o)rd', gericht op de 360 graden Arbeidsmarkt.

Met de partnerstad Lingen verkennen we de mogelijkheden tot grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van economische ontwikkeling, toerisme & detailhandel, energie & waterstof en mobiliteit. In februari 2022 zullen de Oberbürgemeister van Lingen, de heer Dieter Krone, en een delegatie vanuit overheid, onderwijs en ondernemers een bezoek brengen aan de gemeente Emmen om verdere samenwerkingsmogelijkheden te verkennen. Samen met onze Duitse buurgemeente Haren werken we samen aan het met elkaar verbinden van elektriciteitsnetten in het grensoverschrijdende project Smart Energy Region Emmen-Haren (SEREH).

Raadswerkgroep internationale betrekkingen

Aansluitend maar niet in de laatste plaats heeft de raad de werkgroep Internationale Betrekkingen ingesteld. Het doel van de werkgroep is het bevorderen en stimuleren van de grensoverschrijdende contacten tussen inwoners van de gemeente Emmen, maatschappelijke instellingen en het bedrijfsleven. Daarbij richt de werkgroep zich met name op Duitsland.

In de bijlage bij deze brief is een korte uiteenzetting van de belangrijkste programma's, projecten en netwerken beschreven waarmee we invulling geven aan onze Europa-strategie, zonder daarmee uitputtend te willen zijn.

Hoogachtend,
burgemeester en wethouders van Emmen,
de gemeentesecretaris,

ba

de burgemeester,

M. Plantinga-Leenders

H.F. van Oosterhout

Bijlage: Internationale programma's, projecten en netwerken

Europese programma's en projecten

- *Just Transition Fund*

Het Just Transition Fund (JTF) heeft als hoofddoel om regio's en mensen in staat te stellen om te gaan met de sociale, economische en milieueffecten van de transitie naar een klimaatneutraal Europa. In Nederland wordt gewerkt met één Just Transition Plan met zes regionale hoofdstukken, waaronder de regio Groningen/Emmen. Het Nationaal Transitieplan en het Operationeel Plan JTF wordt informeel via het Rijk aan de Europese Commissie voorgelegd, waarna officiële indiening volgt in februari 2022. Het De transitie naar klimaatneutraal en de maatschappelijke consequenties hiervan, vergen forse investeringen. Dankzij een goede gezamenlijke lobby van Noord-Nederland komt er € 330 miljoen euro beschikbaar voor de JTF-regio Groningen en het industriecluster Emmen. Met het transitiefonds kunnen we investeringen genereren voor onder anderen de noodzakelijke verandering naar een groene economie, gebaseerd op duurzame energie en grondstoffen.

- *Smart Energy Region Emmen – Haren (SEREH)*

Met de Smart Energy Region Emmen Haren (SEREH) onderzoeken de gemeenten Emmen en Haren (Ems) het energiesysteem van de toekomst. Door de regionale energiesystemen slim te koppelen en energie over de landsgrens uit te wisselen, is het mogelijk om vraag en aanbod van duurzame energie regionaal, decentraal en grensoverschrijdend op elkaar af te stemmen. Om een basis te creëren voor dit onderzoek heeft het Europese Parlement op het voorstel van Europese Commissie een wetaanpassing doorgevoerd/vastgesteld in de Richtlijnen van de Interne Elektriciteitsmarkt.

Een motie ingediend in de tweede kamer heeft ervoor gezorgd dat het Ministerie van EZK in gesprek is met de gemeente Emmen om samen een oplossing te vinden voor de juridische uitdagingen op nationaal niveau, zodat het project SEREH uitgevoerd kan worden. Aan de hand van concrete scenario's onderzoeken we samen met onze Duitse buurgemeente, de universiteiten van Oldenburg en Twente en het ministerie van EZK de economische effecten en juridische haalbaarheid van grensoverschrijdende energieverbindingen op het middenspanningsnetwerk. De uitkomst moet haalbaar en schaalbaar zijn in Europa.

- *HEAVENN en GZI-next*

Noord-Nederland is de eerste erkende waterstofregio (Hydrogen Valley) van Europa. Met deze erkenning gaat een subsidie gepaard van € 20 miljoen euro met een publiek-private cofinanciering van € 70-80 miljoen euro. Deze subsidie is bedoeld voor de ontwikkeling van een volledig functionerende groene waterstofketen in Noord-Nederland en krijgt zijn beslag in het zesjarige programma HEAVENN. HEAVENN is een groot regionaal project dat vrijwel alle aspecten van de waterstofketen in Noord-Nederland bestrijkt. In dit project werken we samen met 31 partners om de grootschalige productie van groene waterstof als grondstof voor de industrie, de opslag, het transport en de distributie van waterstof te bevorderen, evenals de toepassingen daarvan voor de energievoorziening voor zowel de industrie, de gebouwde omgeving en in mobiliteit.

Wij participeren in het HEAVENN programma met het GZI Next project. In dit project richten de consortiumpartners (w.o. NAM, Shell, Gasunie, gemeente Emmen) zich specifiek op de transformatie van de gasbehandelingsinstallatie (GZI) tot GZI Next Energy Hub. Er wordt een elektrolyser van minimaal 4 MW gebouwd om groene waterstof te maken uit groene stroom. Dit wordt via een nieuw aangelegde leiding naar het industriepark GETEC Park Emmen getransporteerd en levert zo een belangrijke bijdrage aan de vergroening van het industriële gasverbruik. Daarnaast wordt er een waterstoftankstation gebouwd om waterstofbussen van groene waterstof te voorzien.

GreenSkilss4H2

In het verlengde van het programma HEAVENN werken we samen in een project dat gaat over het ontwerpen en implementeren van een strategie voor waterstofvaardigheden. Dit project speelt in op de vaardigheidsbehoefte van werknemers in krimpende sectoren en overgangsregio's om hen bij- en omscholingsmogelijkheden te bieden die hen in staat zullen stellen toegang te krijgen tot nieuwe werkgelegenheidskansen binnen de waterstofsector. Technische vaardigheden kunnen ook

overdraagbaar zijn van het ene vakgebied naar het andere, en deze mogelijkheden zouden zowel werknemers als industrieën ten goede komen. Door dit GreenSkills4H2-project en het brede sectorale partnerschap van Europese belanghebbenden, zal het mogelijk zijn om een strategie voor waterstofvaardigheden in heel Europa te ontwikkelen en uit te rollen. Hierdoor wordt de impact van het project gemaximaliseerd en goed gekwalificeerd personeel opgeleid dat nodig is voor de snelgroeiende waterstofindustrie.

- *Bio-economie Groene Chemie*

‘Bio-economie – Groene Chemie’ bundelt in de periode 2018-2021 Duits-Nederlandse ontwikkelingsprojecten met de focus op innovatieve producten en materialen, zoals biobased producten voor de woningbouw, nieuwe producten uit natte teelten, biobased chemie en polymeerchemie, nieuwe groene routes, en kennisoverdracht. Het project ondersteunt kleine en middelgrote ondernemingen bij de ontwikkeling van nieuwe biobased producten en toepassingen, in samenwerking met kennisinstellingen zoals NHL Stenden, de Hanzehogeschool, Hochschule Emden en de Hochschule Osnabrück. Door de ontwikkeling van biobased bouwstenen voor materialen en chemicaliën en de ontwikkeling van biobased producten, draagt dit project bij aan een duurzame economie en aan het verminderen van de CO₂ productie.

- *RELOS3*

Het programma RELOS3 richt zich op het implementeren van regionale Slimme Specialisatie Strategieën (RIS3) in een lokale context door het actief betrekken van lokale overheden, innovatieactoren en bedrijven. Dit is een project dat Emmen uitvoert met partners uit Estland, Italië, Malta, Polen en Spanje gericht op het uitwisselen van kennis en ervaring. Deze unieke aanpak binnen de grenzen van het Interreg Europe RELOS3-programma, helpt ons om in de regio innovatie aan te jagen rond opkomende strategische thema's/sectoren die naar verwachting brede zakelijke en werkgelegenheidskansen zullen bieden in de komende jaren. In Emmen is de chemiesector een sterke specialisatie. Reden voor ons om de best-practice ervaringen vanuit de biobased economy en groene chemie toe te passen op andere sectoren, waarbij er gekozen is voor de vrijetijdseconomie. Samen met de stad Sabadell, de hoofdpartner van het project, hebben we op 12 mei 2021 het (virtuele) finale High-Level Event georganiseerd. Dit evenement maakte tevens een einde aan dit 5-jarige project waar zes partners uit zes Europese landen hebben geleerd, goede praktijken hebben uitgewisseld en actieplannen hebben ontwikkeld.

- *Spoorverbinding Emmen-Rheine*

De spoorverbinding Emmen-Rheine verbindt de Nederlandse en de Duitse grensregio. Ze wordt onderdeel van het regionale spoornetwerk waar in de toekomst ook de Nedersaksenlijn onderdeel van kan gaan uitmaken. Eerste fase in deze verbinding is opening december 2024 van het traject Neuenhaus-Coevorden zodat er treinen gaan rijden tussen Bad Bentheim en Coevorden. In de verdere toekomst is het de bedoeling dat de treinen doorrijden van Coevorden naar Emmen. Aan Duitse zijde is de Standardisierte Bewertung bijna afgerond. De projectorganisatie met internationale werkgroepen wordt verder opgezet.

- *Kunstmatige intelligentie*

In april 2021 heeft de Europese Commissie haar wetsvoorstel: ‘Een Europese aanpak op het gebied van kunstmatige intelligentie’ gepubliceerd. Het Comité van de Regio's heeft wethouder Guido Rink benoemd voor het opstellen van een advies met betrekking tot het voorstel.

In zijn advies stelt wethouder Rink voor om het voorstel van de Europese Commissie te wijzigen met betrekking tot definitie van kunstmatige intelligentie (AI) en sociale classificatie. Tevens wordt in zijn advies nader ingegaan op de risico's en de kansen van kunstmatige intelligentie. De uiteindelijke wet kan ook grote gevolgen hebben voor de toepassing van AI door lokale en regionale overheden. Bijvoorbeeld in openbare ruimten, maar ook in de publieke dienstverlening naar inwoners. Mede als gevolg van de toeslagenaffaire is er dan ook extra aandacht voor het waarborgen van de rechten van inwoners en dat het gebruik van AI niet mag leiden tot nadelige gevolgen. Om deze redenen wordt in het advies een aantal voorstellen gedaan om lokale en regionale overheden te betrekken bij de aanpak op het gebied van AI. Het advies is inmiddels aangenomen.

- *Blockchain IN Government (BLING)*

Blockchain is een sleuteltechnologie die de inspanningen zal ondersteunen om innovatieve diensten te leveren in het kader van de Digitale Agenda voor Europa. Blockchain maakt het mogelijk systemen te bouwen die informatie delen en transacties vastleggen op een verifieerbare, veilige en permanente manier. Blockchain-enabled systemen kan ons als lokale overheid in staat stellen om een reeks nieuwe oplossingen en dienstontwerpen te leveren die de relatie tussen overheden, inwoners en het MKB kan bevorderen waar het gaat om transparantie, vertrouwen en het delen van gegevens. In het project BLING werken we als gemeente samen met andere overheden, kennisinstellingen en MKB-bedrijven aan de ontwikkeling en implementatie van blockchain-enabled publieke diensten. Een concreet voorbeeld is nu de EnergieKnip die in januari 2022 voor de inwoners van de gemeente Emmen beschikbaar gaat worden. De gemeente Emmen behoort hierbij tot de koplopers in Nederland die deze moderne technologie binnen de overheid toepasbaar heeft gemaakt.

- *360 Graden Arbeidsmarkt*

Vanuit de gedachte van een Leven Lang Ontwikkelen werken we samen met de Arbeidsmarktregio Drenthe, de gemeente Coevorden, Landkreis Emsland, Grafschaft Bentheim, het UWV, de Bundesagentur für Arbeit en regionale opleidingscentra aan een 360 graden Arbeidsmarkt. Projecten als het ontwikkelen van bi-nationale curricula en Euregionale competenties helpen bij het realiseren van een grensoverschrijdende arbeidsmarkt. Op dit moment wordt de haalbaarheid van het vormgeven van internationaal MBO in onze regio onderzocht.

- *Internationaal Natuurpark Moor-Veenland*

Het Internationale Natuurpark Moor - Veenland is gelegen in het grensgebied van Zuidoost-Drenthe en de Duitse Landkreisen Emsland en Grafschaft Bentheim, waarbij het Drentse deel met een oppervlakte van 2.000 ha met de status van een Natura 2000-gebied wordt aangeduid als het Bargerveen. Samen met de provincie Drenthe, Landkreis Emsland, Grafschaft Bentheim, en de gemeenten Twist, Geeste en Wietmarschen, Meppen en Haren (Ems) zetten we ons gezamenlijk in voor een duurzame ontwikkeling van het gebied om de unieke natuur te beschermen, leefbaarheid te bevorderen en een samenhangende en uniforme belevingsruimte te creëren. In het project 'Grensoverschrijdend cultuurnetwerk Natuurpark Moor-Veenland' wordt ingezet op het versterken van het netwerk tussen de acht musea en het verbeteren van de kwaliteit van de meertaligheid van het aanbod in het natuurpark. Bovendien is er de afgelopen jaren geïnvesteerd in natuurherstel, nieuwe fiets- en wandelroutes en oplaadpunten voor elektrische fietsen. Op dit moment wordt een Interreg VI projectaanvraag voorbereid.

Internationale netwerken

- *Comité van de Regio's*

Het Europees Comité van de Regio's (CvdR) is een politiek orgaan van de Europese Unie waarin vertegenwoordigers van het lokale en regionale bestuur zetelen. Het CvdR biedt decentrale overheden (regio's, districten, provincies, gemeenten en steden) de mogelijkheid om de instellingen van de EU rechtstreeks van advies te dienen. Wethouder Rink is plaatsvervangend lid van het Comité van de Regio's. Dit comité is een onderdeel van de VNG-commissie Europa & Internationaal. Wethouder Rink adviseert de EC via de CvdR dat de lokale en regionale overheden een sleutelrol spelen bij het bevorderen van het vertrouwen in AI en bij het scheppen van een gunstig klimaat voor investeringen in AI.

- *ERRIN (European Regions Research and Innovation Network)*

ERRIN is een bekend platform in Brussel dat ongeveer 120 regionale organisaties uit meer dan 20 Europese landen verenigt. ERRIN ondersteunt leden bij het versterken van hun regionale en lokale onderzoeks- en innovatiecapaciteiten en het verder ontwikkelen van hun Onderzoek & Innovatie-ecosystemen. In dit netwerk hebben we een actieve positie in Management Board en is onze permanente vertegenwoordiging in Brussel voorzitter van de werkgroepen Smart Cities & Communities en Energy & Climate.

- *Clean Hydrogen Alliance*

Gemeente Emmen is lid van de Europese Clean Hydrogen Alliance, een Europese vereniging van belanghebbenden in de waterstofwaardeketen (overheden van lidstaten en regio's, vakbonden, MKB's, innovators, onderzoeks- en technologieorganisaties, investeerders). De Alliantie streeft naar klimaatneutraliteit in de EU rond 2050 en streeft er naar waterstof in te zetten als een levensvatbare en competitieve energiedrager in Europa die wereldwijd concurrerend is. Hierdoor speelt de Alliantie een cruciale rol bij het faciliteren en implementeren van de acties van de nieuwe Europese waterstofstrategie.

- *FCH-JU (Fuel Cells and Hydrogen Joint Undertaking)*

De Fuel Cells and Hydrogen Joint Undertaking (FCH JU) is een publiek-privaat partnerschap dat onderzoek, technologische ontwikkeling en toepassing op het gebied van brandstofcel- en waterstofenergie-technologieën in Europa ondersteunt. Wij nemen onder het Cities en Region Platform actief deel, gericht op stedelijke projecten voor Hydrogen, het ontwikkelen van nieuwe samenwerkingsverbanden gericht op kennisuitwisseling en het ontwikkelen van nieuwe Europese projecten op het gebied van waterstof.

- *POLIS/ SMC (Small and Medium sized Cities)*

POLIS is het toonaangevende netwerk van Europese steden en regio's die samenwerken om innovatieve technologieën en beleid voor transport en lokaal vervoer te ontwikkelen. Binnen het POLIS-netwerk zijn we voorzitter het platform Small and Medium sized Cities (SMC). Dit platform streeft naar een betere positionering van middelgrote en kleine steden in Europese programma's om zodoende meer kansen voor SMC's te creëren. Mede via onze inzet als voorzitter van het POLIS SMC Platform is er speciale aandacht voor SMC's in de "EU Sustainable and Smart Mobility Strategy". Er komt een speciaal programma voor middelgrote steden rondom het thema Urban Nodes (stedelijke knooppunten in relatie tot het transport hoofdnetwerk).

- *CBE-BIC (Circular Biobased Industrie en de samenwerking in Biobased Industry Consortium)*

Via het MKB-bedrijfsnetwerk SUSPACC zijn we lid van CBE-BIC. Door middel van dit lidmaatschap is het bedrijvencluster veel zichtbaarder geworden in de relevante Brusselse netwerken. Brussel werkt met een Strategische Innovatie en Onderzoeksagenda, deze zal binnenkort zijn vastgesteld. De toekomstige ambitie van SUSPACC is om hun inspanningen op het gebied van de ontwikkeling van duurzame producten te vergroten. SUSPACC wil hun netwerk in de regio uitbreiden (DTZ regio en regio Heerenveen) en aldus versterken om meer samenwerking te krijgen met andere Europese bedrijven en organisaties voor duurzame ontwikkelingen, met als doel om in consortia projectaanvragen te ontwikkelen.

- *EDR*

Wij zijn als gemeente lid van EDR, dat als voornaamste taak heeft het informeren van burgers en bedrijven over grensoverschrijdend wonen en werken en het stimuleren van grensoverschrijdende projecten. Een tweede belangrijke activiteit is het beheren van de Interreg A (Nederland – Duitsland) gelden. Wethouder Wanders is penningmeester van de EDR.

- *GROS/ grensstedenoverleg*

We nemen deel aan diverse overleggen, waaronder GROS, dit is een overleg tussen de ministeries van Buitenlandse en Binnenlandse Zaken en provincies om de grensbarrières op verschillende beleidsterreinen te verminderen. Specifiek nemen we deel aan de GROS taskforce Onderwijs. Het VNG-overleg grensgemeenten is een overleg onder leiding van de VNG van gemeenten aan de Duitse grens van Oldambt tot Maastricht. Doel is uitwisseling en standpuntbepaling ten behoeve van lobby.

- *Rijnlandinstituut*

Wij steunen het Rijnland Instituut als samenwerkingsverband tussen NHL Stenden, Hanzehogeschool, Alfacollege, Drenthe College, Fachhochschule Lingen en Duitse "MBO's". Het Rijnland Instituut is een kennisinstituut voor regionale ontwikkeling met verschillende partners in Noord-Nederland en Noordwest-Duitsland. Het netwerk stimuleert kennisontwikkeling, -deling en -toepassing door en voor het regionale beroepsonderwijs (hbo en mbo).